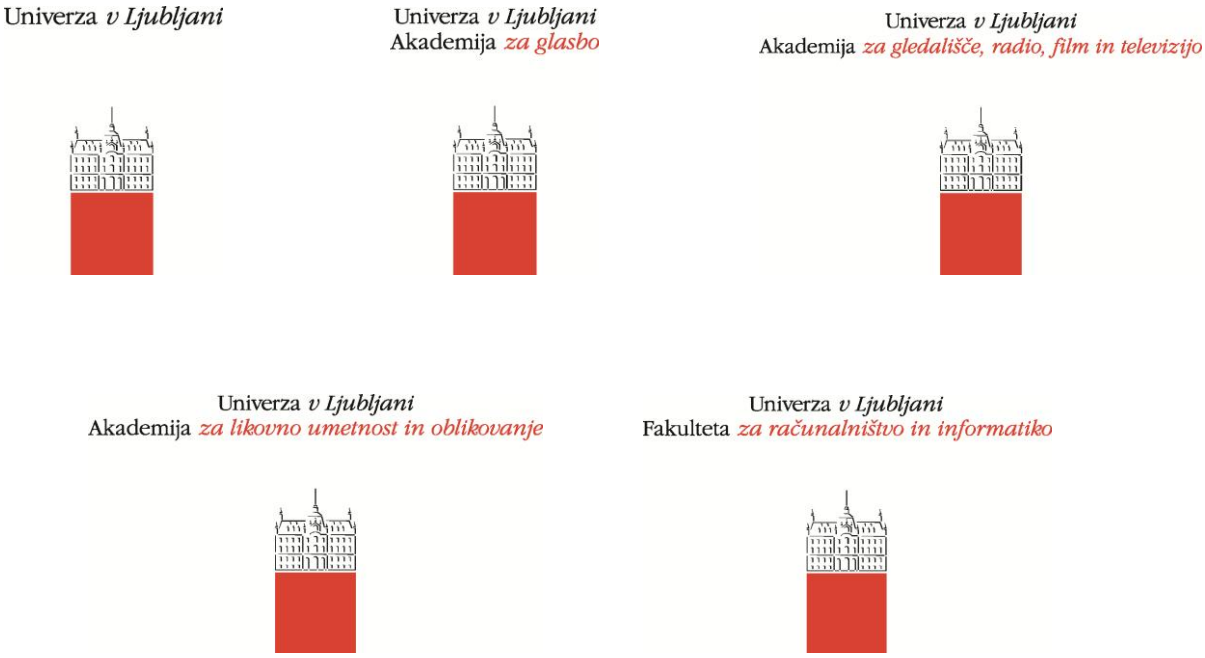

Gradivo za medije

1. MONTEVERDIJEVA "TRIADA"

Postavitev baročne opere na slovenski oder je velika redkost, še večja dragocenost pa je sodelovanje mladih ustvarjalcev, študentov na ljubljanski univerzi. Monteverdijev Orfej, prva v celoti ohranjena opera na svetu, je združila ustvarjalno energijo študentov treh umetniških akademij, Akademije za glasbo, Akademije za gledališče, radio, film in televizijo, Akademije za likovno umetnost in oblikovanje, ter Fakultete za računalništvo in informatiko.

Akademija za glasbo igra vlogo "spiritus agensa" in glavnega producenta umetniškega projekta. V Orfeju glasbeno ustvarjalnost pod vodstvom Egona Mihajloviča in v režiji Detlefa Soelterja združuje 11 solistov, 29 članski Komorni zbor z zborovodjem Markom Vatovcem ter 35 članski baročni orkester s številnimi redkimi starimi instrumenti.

Študenti **Akademije za gledališče, radio, film in televizijo** prispevajo kostumografijo ter sodelujejo pri scenografiji pod vodstvom mentorice Janje Korun. Scensko koreografijo prispeva Uršula Teržan, študenti pa sodelujejo tudi kot asistenti režije, asistenti pri oblikovanju svetlobe pod mentorstvom avtorja svetlobne podobe Davida Orešiča ter pri organizaciji.

Študenti akademije za likovno umetnost in oblikovanje sodelujejo pri scenografiji predstave. Pod vodstvom mentorja Boštjana Botasa Kende oblikujejo tudi celostno grafično podobo in promocijske elemente Orfeja – plakat, spletno stran, e-priponko ter zunanjo pojavnost. Skupni produkciji tega velikega umetniškega projekta se s postavitvijo spletne strani Orfej pridružujejo tudi **študenti Fakultete za računalništvo in informatiko** pod vodstvo dr. Narvike Bovcon.

2. TRIKRAT PRVIČ V SLOVENIJI:

1.Najstarejša ohranjena opera v zgodovini!
2.Prva celovita izvedba velikega glasbeno-scenskega projekta v zgodovini Akademije za glasbo!
3.Prvo interdisciplinarno sodelovanje treh umetniških akademij Univerze Ljubljana pri izvedbi velikega umetniškega dela! Gre za sodoben sodoben študijski proces, povezan s prakso - za povezovanje praktičnega dela in študijskega procesa, ki omogoča študentom zrel prehod v poklicno kariero. Hkrati pa omogoča povezovanje različnih profilov študentov (pevca, glasbenika, maskerja, kostumografa, scenografa) …

3. CLAUDIO MONTEVERDI: ORFEJ

L'Orfeo – favola in musica (Orfej – zgodba v glasbi) skladatelja Claudija Monteverdija je prva prava opera v zgodovini. Prvič so jo uprizorili leta 1607 v Mantovi. Libreto, nabit s vsakovrstnimi simboli, je Monteverdiju napisal Alessandro Striggio mlajši. Tragično zgodbo Orfeja, ki z močjo glasbe – petja in lire – omehča srce podzemlja, da mu vrne umrlo, komaj poročeno ženo Evridiko, srečujemo od grške antike do danes. V Monteverdijevi inačici ima zgodba dva konca. Prvi (1607) je v skladu z mitološkim izročilom tragičen: pobesnele Bakhantke med orgiastičnim plesom razkosajo Orfejevo truplo. V drugem (1609) se Orfej in Apolon kot pojoč duet ob radostnih zvokih sklepnega zbora dvigata v nebo.

Vsebina opere

PROLOG: Opero odpre instrumentalna Toccata, slovesne fanfare, ki so glasbeni grb Orfejevih naročnikov, vojvodske plemiške družine Gonzagov iz Mantove. Po Toccati in Ritornellu (medigri) La Musica (Gospa Glasba) v vzvišenem govorniškem slogu lavdacij spregovori o sebi kot personifikaciji vesoljne moči sozvočja ter napove zgodbo o mogočnem pevcu Orfeju, ki je kot njen glasnik deležen njenih darov. Prisotnim in naravi zaukaže, naj prisluhnejo zgodbi v zbrani tihoti. PRVO DEJANJE: Na cvetoči livadi v Trakiji pastirji in nimfe sredi idiličnega vzdušja proslavljajo poroko Evdridike in znamenitega grškega pevca Tračana Orfeja, ki zmore s svojo pesmijo ganiti ne le ljudi in živali, marveč celo kamenje in najbolj trdosrčne sile podzemlja. Orfej in Evridika si izpovesta večno zvestobo. Pastirček povabi navzoče, da “v tempelj naj vsakdo usmeri stopinje pomolit se njemu, ki v desni ima Svet, da še dolgo Orfeja ohrani.” Dejanje sklenejo pastirji in nimfe s pesmijo in plesom. DRUGO DEJANJE: Orfej vzneseno opeva griče in cvetoče livade svoje rojstne dežele, ki je ob žarkih boga sonca Apolona enako ožarjena, kot je sedaj njegova duša prepolna ljubezni do Evridike *(Pomenljiva je v tej zvezi igra med italijansko besedo Sole-sonce, ki jo Monteverdi dosledno v celotni operi glasbeno ponazori s solmizacijsko gvidonjansko noto ‘SOL’. V slovenščini bi lahko to enakovredno izrazili z malce zastarelim izrazom ‘Solnce’.). Dramatični preobrat povzroči Messagiera (Glasnica), ki ob glasovih orgel(!) sporoči Orfeju strašno vest o Evridikini smrti. Med nabiranjem cvetja, da bi se ozaljšala za Orfeja, jo je pičila strupena kača. Med obupnim klicanjem Orfejevega imena ji “razsodnosti ugasne žarek, ki Solnce je zasenčil”. Kljub srce parajoči žalosti Orfej zbere moč in pogumno sklene oditi po Evridiko v svet mrtvih: “Če moje pesmi res neko moč imajo, odločno krenem v dno najglobljega brezna; in ko srcé kralja večne teme ganem, s sabo popeljem te zopet med zvezde.” Dejanje sklenejo pastirji in

nimfe, ki se namenijo iskat Evridikino mrtvo telo in zapojò žalostinko: “Joj, bridko naklučje, joj usoda brezbožna in kruta; joj zvezde krivične, joj lakomno in skopo Nebo.” Dejanje sklene čista glasba medigre in simfonije. TRETJE DEJANJE: Kakor nekoč Beatrice pesnika Danteja v Pekel, vodi sedaj La Speranza (Upanje) Orfeja v podzemni svet umrlih, v Had. Z znamenito arijo Possente Spirto (O Duh mogočni, strašno Veličanstvo) zaigra Orfej na čustva Caronta (Harona, slov. kruti sijaj), da bi ga spustil v svet mrtvih. Besedilo arije je zgrajeno po vzoru Dantejeve Božanske komedije (šest enajstzložnih tercin z verižno oklepajočo rimo). Tudi citat Lasciate ogni speranza (Opustite vsakršen up), ki ga zapoje Upanje, je vzet iz napisa nad vhodom v Dantejev Pekel. Orfeju s svojo zvito priliznjeno pesmijo končno uspe brodarja Harona ne ganiti, temveč le uspavati. Ročno skoči v barko, prečka smrtonosno reko Stiks (Osovražena) in tako prodre v srce Hadovega kraljestva senc. Coro di spiriti (Zbor duhov) zaključi dejanje v slogu grške tragedije in z opevanjem Orfejevega pogumnega dejanja razloži skriti pomen njegovega podviga. ČETRTO DEJANJE: Orfej prodre v srce same Plutonove (latinizirano ime za boga Hada) palače. Njegova pesem tako gane Plutonovo ženo Prozerpino, da preprosi moža za dovoljenje za Evridikino vrnitev med žive. Vendar Pluton postavi pogoj, da Orfej do vrnitve iz Hada ne sme pogledati Evridike. Njuno vrnitev – poleg posledic prepovedi – na vse načine ovirajo Spiriti (Furije). Ob divjem trušču se Orfej v strahu za Evridiko ozre. S tem prekrši Plutonovo prepoved in Evridika za vedno izgine. Ena od Furij se zlobno obregne ob Orfeja: “Prelomil si zakon, milosti nevrednež!”. Druga Evridikino tožbo prekine z ukazom naj izgine nazaj v Podzemlje. Zbor, ki zopet z besedo in glasbo razloži dogajanje, uvede in zaključi orkestrska simfonija. PETO DEJANJE: Orfej v samoti, ponovno v domači Trakiji, toži in objokuje izgubljeno Evridiko. Iz daljave se mu oglaša le nimfa Eco (Odmev). Orfej ji sicer hvaležno odgovarja, a na koncu jasno izpove, da odslej Amor ne bo nikoli več uspel s svojo zlato puščico vneti njegovega srca za katero koli drugo žensko. Na tem mestu pa se ob slovesnih zvokih orkestra, ki zaigra simfonijo v transponiranem hipodorskem t. j. ‘kraljevem’ Re-modusu, zgodi še en preobrat. Nesrečnega pevca se usmili sam bog Sonca Apollo (Apolon), ki se na oblaku spusti z Olimpa. Za razliko od prvotnega Monteverdijevega zaključka, ki je v skladu z mitološkim izročilom tragičen (pobesnele Bakhantke med orgiastičnim plesom razkosajo Orfejevo truplo), poseže tukaj v dogajanje Apolon kot “deus ex machina”. Apolon povzdigne Orfeja v polbožanstvo in ga popelje s sabo v Nebo, na Olimp. To Orfejevo apoteozo zopet pospremi zbor, ki zaključi z besedami, ki izrecno odgovarjajo zlobni Furiji iz četrtega dejanja: “Saj, kdor v žalosti poseje, milosti sadove obira.” Je v tem stavku ključ za opustitev prejšnje inačice tragičnega konca in izbira tragedije s srečnim koncem? Zelo verjetno. V času nastajanja opere niso želeli, da bi zlo imelo zadnjo besedo, da bi milost ne bila zmagovalka. Verjeto bi si takšne zmage želeti še danes. Živahna orkestrska Moresca sicer nosi sporočilo prvotnega konca, vendar je tudi v tej drugi inačici primeren zaključek, pravzaprav bi morali reči primeren ‘izpev’. (Ivan Florjanc)

Mit o Orfeju: spregledano srce evropske civilizacije

Orfej, pregovorni pravzor glasbenika, povzema v sebi celotno evropsko kulturo. Še preden se je ustalil v mitu in postal zgled evropske civilizacije, ima tudi on – po vzoru tolikerih grških herojev in božanstev – svoj izvor v zgodovinski osebnosti, rojeni v skrivnostni deželi Tračanov, ki so bili zmožni – tako nas poučuje Herodot – v moči mističnih sil glasbe stopiti v stik z bitji in silami narave, nadnarave in sveta mrtvih.

Orfej je, po prepričanju nekaterih, že ob nastanku helenske religije mitsko bitje, sin Kaliope – muze in osnovalke epske poezije – in Tračana Ojagra, Hefajstovega sina; po prepričanju drugih, in to bi poudarilo misterijski kult orfikov, pa je sin Selene-Lune in Apolona-Sonca: tako bi pooseblјal ter v sebi harmonično spajal moško in žensko počelo, hkrati pa presegal navzkrižje med Apolonom in Dionizom, med vzvišenejšo vedrino čustev, ki jih izvablja lira, in nižjim besnenjem strasti, ki jih draži piščal. Liro naj bi mu podaril sam Apolon, očarljivost petja v heksametrih pa naj bi podededoval kar od matere Kaliope.

V številnih premenah prežema Orfej vso umetnostno, znanstveno in religiozno zgodovino Zahoda. V prvi vrsti je glasbenik-pevec, ki zmore z močjo očarljivega petja ob glasu božanske lire ukrotiti zveri, premikati skale in silam podzemlja vzbuditi ljudomila čustva. Zato je Platon Orfeja potisnil med sofiste, saj je zvoke glasu in glasbila uporabljal, da je očaral, pregovarjal ter ovijal, ne pa z dokazi prepričeval. Celo Argonavti so bili ves čas pustolovščine deležni njegove čarodejne pomoči: Orfej je bil tisti, ki je uspaval zmaja, čuvaja zlatega runa.

Svoje najslavnejše dejanje, ki je hkrati srčika Monteverdijevega Orfeja, pa je tragična ljubezenska zgodba z njegovo mladoporočenko Evridiko, ki jo je smrtno ugriznila kača. Ob izgubi ljubeče žene se je Orfej dejavno uprl usodi. Hrabro je prodrl v podzemlje in z močjo svojega petja in zvokov lire ganil srce Hada in Persefone ter dobil v dar Evridiko, da jo zopet povede v svetlobo sonca. Orfejevo pogumno dejanje pa se je izjalovilo, saj ni spoštoval zadolžitve, da se vse do izhoda iz podzemlja ne bo ozrl nanjo. Tu se dotikamo temelja orfične religije, ki sta ji tako Platon kot Pitagora v mnogočem dolžnika, t. j. "poboljšujoče prvine prvobitnega divjaštva" (B. Russel), ki ga srečujemo v surovostih Dionizovega in Bakhovega obredja, ki se je pogostoma izrodilo v človeške žrtve.

Tukaj je tista točka, kjer Orfej kot mimetična in katarzična sila vstopi v grško tragedijo (npr. Ajshilovi Basaride in Oresteja) in celo v krščanstvo. Klemen Aleksandrijski (2.-3. stol. po Kr.) zatrjuje, da je Kristus pravi Orfej, ki je s svojim novim, nič več tragičnim, temveč veselim napevom uglasil – kakor strune na liri – razglašene prvine kozmosa ter zgodbo Orfeja in Evridike obrnil v srečen konec s tem, da je pripeljal umrle iz podzemlja (Oglejski Credo), uglasil dušo s telesom, ki odslej harmonično sozvenita med sabo in s Stvarnikom, zato človekovo telo (gr. soma) ni več krsta (gr. sema) duše, kot je bila še orfikom. Paleokrščanske upodobitve Orfeja kot 'Dobrega Pastirja' poodmevajo tudi v liku Frančiška Asiškega, ko pridiga pticam, zverem, cvetlicam, drevesom, ko zapoje Hvalnico stvarstvu in še posebej Bratu Soncu, s čimer se dotikamo neposrednih sledi, ki vodijo do orfične himne Apolonu.

Adornova trditev "alle Oper ist Orhpheus" ne meri le na same začetke opere, ki se je ob še vedno okornem tako Perijevem kot Caccinijevem poizkusu v Firenzah leta 1600 rodila takoj zatem, t. j. leta 1607, že v dozoreli obliki v rokah Monteverdijevega genija, temveč kaže predvsem na primat Orfejeve Lire, ki se je med tem kot ozvezdje ustoličila celo na nebu, v nedrjih civilizacije v deželah, kjer se sonce nagiba v zaton, na Zahodu, v Evropi, pa kot Ars Musica, t. j. kot znanost pa tudi kot umetnost. Vse to uči, poučuje in prerokuje Monteverdijeva 'favola in musica' – zgodba v glasbi o Orfeju. Zapeti to spregledano zgodbo v času že nič katere metamorfoze zahodne civilizacije, ki ji trenutno, malce duhovno utrujeni in pomehkuženi, pravimo ‘kriza’, ponovno dandanes – v Sloveniji bo po 405-tih letih od prve izvedbe to prvič –, ni ne neumestno niti staromodno. Čeprav spregledan pa je Orfejev glas zapisan v jedro naše civilizacije, civilizacije deželà Sončnega Zatona, kot tisti, ki poje Soncu

zato, ker biva v njem, ker pozna imena – t. j. bistva – stvari, bitij in dogajanj zemlje, podzemlja in onstranstva. Zato lahko vsakogar kliče po imenu, privablja, obvladuje. V tem je Orfejeva moč in – danes – spregledano bistvo. (Ivan Florjanc)

4. SODELUJOČI:

UMETNIŠKI VODJA IN DIRIGENT: doc. Egon Mihajlović (AG)
REŽIJA: Detlef Soelter
PEVSKI SOLISTI:
(študenti Akademije za glasbo, mentorji: doc. Pija Brodnik, doc. Matjaž Robavs, red. prof. Dunja Vejzovič, Barbara Jernejčič-Furst)
Klemen Torkar – *Orf eo*
Štefica Stipančević – *La Musica*
Nuška Rojko – *Messagiera, La Speranza*
Ana Grasselli – *Proserpina*
Darja Novak – *Ninfa*
Christina Thaler – *Euridice*
Blaž Strmole – *Pastore I*
Domen Anžlovar – *Pastore III/Spirito I*
Martin Logar – *Pastore II*
Peter Gojkošek – *Caronte*
Mihael Strniša – *Pastore IV*
Klemen Adamlje – *Spirito II*
Darko Vidic – *Plutone*
Andrej Makor – *Apollo*

KOMORNI ZBOR Akademije za glasbo
Marko Vatovec - *zborovodja*
Taja Levstik, Kristina Drnovšek, Mateja Černic, Eva Čeh, Alenka Podpečan, Kristina Bogataj, Eva Černe - *soprani*
Danaja Koren, Ema Igličar, Jana Erjavec, Nataša Kocijančič, Petra Habjanič, Bojana Ivančič, Anja Hrovat, Barbara Rupar, Neja Žitnik - *alti*
Tomaž Krt, Erik Šmid, Matjaž Samotorčan, Marko Stajnko - *tenorji*
Anton Habjan, Rok Grgasovič, Simon Prašnikar, Rok Hozjan, Peter Smolič, Matej Kragelj, Miha Strniša, Samo Jezovšek, Anže Rozman - *basi*

BAROČNI ORKESTER Akademije za glasbo z gosti:
Anja Jamšek (1.koncertni mojster in asist. org.), Jerica Kozole (2.koncertni mojster in asist. org.), Nejc Avbelj, Klavdija Novšak, Ana Novak, Mojca Jerman, Ana Dolžan, Matija Udovič, Lucija Čemažar - *violine*
Simona Skvarča, Neža Sečnik, Jerica Zatler - *viole*
Kristina Martinc, Urša Cvetko - *kljunasti flavti*

Blaž Avbar, Gregor Turk - *trobenti*
Taja Tuljak, Ivan Mučič, Jelena Škvorc, Domen Gantar, Matej Mertik - *pozavne*
Thomas Hasselbeck k.g. Martin Lubenow k. g. - *cinka*
Matic Črešnik - *tolkala*

BASSO CONTINUO
Toshinori Ozaki k. g. (vodja b.c.), Izidor Erazem Grafenauer (asist. b. c.), Aljaž Cvirn - *teorbe*
Timi Kranjc, Emir Ibrakić - *lutnji*
Tadej Žibrat - *baročna kitara*
Mikari Shibukawa k. g - *harfa (arpa doppia)*
Martina Okoliš (asist. dir., korepeticije), Eva Dolinšek (asist. dir., korepeticije) - *čembalo*
Nika Selak - *violončelo*
Maksim Bogdanov - *kontrabas*
Egon Mihajlović - *orgle, regal*

PRODUCENT: red. prof. Andrej Grafenauer (AG)
KOREOGRAFIJA IN ASISTENCA REŽIJE: doc. mag. Uršula Teržan (AGRFT)
ASISTENCA REŽIJE IN ORGANIZACIJA : Renata Vidič (študentka AGRFT)
KOSTUMOGRAFIJA IN MASKA: izr. prof. Janja Korun (mentorica) in Tina Kolenik, Anja Ukovič, Branka Pavlič, Iris Kovačič, Rosana Knavs, Klavdija Jeršinovec, Andrej Vrhovnik in Anja Kert (študenti AGRFT)
IZVEDBA SCENOGRAFIJE po zamisli Detlefa Soelterja: Bine Skrt (študent AGRFT), Gašper Kunšič, Nana Homovec, Lara Žitko, Eva Lucija Kozak, Vid Avdič Batista (študenti ALUO), Manca Starman (študentka FA)
SVETLOBNO OBLIKOVANJE: David Orešič
ASISTENCA PRI SVETLOBNEM OBLIKOVANJU: Anže Virant, Tin Grabnar, Žiga Divjak, Juš Andraž Zidar (študenti AGRFT)
ASISTENCA PRI SVETLOBNEM OBLIKOVANJU IN SVETLOBNA DRAMATURGIJA: Rok Andres (študent AGRFT)
ZNANSTVENO IN UMETNIŠKO SVETOVANJE, ORGANIZACIJA: Izr. prof. mag. Ivan Florjanc (AG)
ASISTENCA PRI ORGANIZACIJI: Ana Grasselli (študentka AG)
GRAFIČNA PODOBA IN PROMOCIJSKI ELEMENTI: Seminar 110 (ALUO), mentor: izr. prof. Boštjan Botas Kenda
FOTOGRAFIJA : Željko Stevanić/IFP
VODJA PROMOCIJE Mag. Mateja Mahnič

Več informacij in galerija fotografij na: orfej.ag.uni-lj.si